

РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ З ПИТАНЬ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

У статті розглядається розвиток наукової думки стосовно питань управління фінансами.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансовий менеджмент, стратегія управління

В статье рассматривается развитие научной мысли относительно вопросов управления финансами.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, финансовый менеджмент, стратегия управления

This paper reviews the development of scientific ideas on matters of financial management.

Keywords: financial resources, financial management, management strategy

Вступ

Управління фінансовими ресурсами підприємств є основою загального управління фінансами суспільства. У науковій літературі управління фінансовими ресурсами розглядається як одна із функцій фінансового менеджменту. Рациональне управління фінансовими ресурсами забезпечує діяльність підприємства оптимальним обсягом фінансових ресурсів, рациональне їх використання, оптимізацію прибутку й забезпечення підвищення ринкової вартості підприємства. У багатьох питаннях стан розв'язання соціально-економічних проблем національного господарства варто розглядати через призму удосконалення напрямів, форм, методів і механізмів економічної діяльності підприємств. Важливим фактором є дослідження сутності фінансових ресурсів як складової фінансів, які є рушійною силою національного господарства.

Постановка завдання

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні необхідно підвищувати ефективність управління фінансовими ресурсами підприємств. Однак існує ряд проблем, що перешкоджають цьому процесу та прийняттю ефективних управлінських рішень. Головна проблема – недостатність теоретичної і практичної розробленості питань фінансового менеджменту. У країні немає достатньо глибоких розробок з управління фінансовими ресурсами підприємств в умовах вітчизняної практики. У вітчизняній літературі, в основному, теоретичну базу викладених концепцій фінансового ме-

неджменту становлять розробки зарубіжних вчених, йде лише адаптація фундаментальних положень фінансового менеджменту до особливостей діяльності українських організацій. Для успішного функціонування підприємств у вітчизняній економіці й підвищення їх конкурентоспроможності необхідне дослідження методів управління фінансовими ресурсами.

Результати

До кінця ХХ сторіччя питання управління фінансами розглядалися як розділ фінансів, але наприкінці ХХ сторіччя були відокремлені у напрям фінансового менеджменту. Тому поняття «управління фінансовими ресурсами» використовують, як правило, на рівні держави або галузі, а на рівні підприємств діє поняття «фінансовий менеджмент».

Питання розвитку фінансів завжди перебували в колі наукових інтересів представників найрізноманітніших шкіл і течій економічної науки. Зокрема, вони розглядалися у працях Карафа, Ж. Бодена, Маккіавеллі, Гвіччардіні, Т. Гоббса, Ф. Юсті, Ф. Кене, А. Сміта, П. Самуельсона, Ж. Б. Сея, Дж. Стігліца, Д. Рікардо, А. Тюрбо, К. Маркса, Ф. Енгельса, Дж. М. Кейнса, Ю. Бриггема, Дж. Ван Хорна, А. Лаффера та інших дослідників. Серед досліджень вітчизняних та російських вчених у цьому напрямі слід відокремити праці А. Абалкіна, І. Балабанова, О. Батури, О. Беляєва, І. Бланка, Д. Бекерської, В. Богині, П. Буніна, О. Василика, Л. Воронової, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Горбунової, П. Єщенко, Б. Кваснюка, Т. Ковальчука, О. Ковальюка, В. Ковальова Н. Колчиної, М. Корецького, І. Лукінова, Л. Мельни-

ка, П. Мельника, С. Мочерного, Є. Ненашева, С. Ніколенко, В. Панасюка, Ю. Пахомова, А. Поддєрьогіна, Е. Стоянової та інших авторів.

Термін «фінанси» походить від латинського «*finantia*», що означає обов'язкову сплату грошей. Він почав застосовуватися наприкінці VIII ст. в Італії. У цей час з'являється перша фінансова література. Представниками школи меркантилістів були Гвіччардіні, Караф, Маккіавеллі. Караф керував фінансами неаполітанського королівства. Він вважав, що основою бюджету мають бути доходи від доменів, держава повинна брати на себе будівництво громадських споруд, охорону території, утримання двору. Представником французької школи меркантилістів був Жан Боден. Він називав фінанси «нервами держави» і визначав сім джерел доходів казни: військова здобич, збори із союзників, подарунки інших держав, доходи від торгівлі, ввізне мито, данина [9].

У Німеччині в XVII-XVIII ст. набув поширення меркантилізм, який вивчав державне господарство і дістав назву камералізм. Представники цього напрямку Л. фон Секендорф, Ф. Юсті та І. Зонненфельс узагальнили висновки камералістів із фінансових проблем. Ф. Юсті називають батьком фінансової науки, зокрема за працю «Система фінансового господарства», надруковану 1766 року. Він визнає, що податки в багатьох країнах стали постійним доходом, а управління доменами призводить до збитків.

Школа фізіократів єдиним джерелом чистих доходів вважала землю. На їх переконання, промисловість і торгівля нічого нового не створюють і не додають. На цій підставі Ф. Кене, А. Тюрго та О. Мірабо доходять висновку щодо необхідності переходу від множинності податків до єдиного поземельного [16].

Розвиток фінансової науки неможливо уявити без праць класиків політичної економії. Вважається, що Адам Сміт і Давід Рікардо відкрили нову епоху у фінансовій науці. Адам Сміт навіть не застосовує терміну «фінанси», проте виокремлює, на відміну від усіх своїх попередників, три джерела багатства нації – землю, працю й капітал. Такий підхід дав змогу створити для фінансової науки міцне економічне підґрунтя, оскільки капітал, будучи джерелом багатства, створює фінансові умови функціонування економіки, забезпечуючи її фінансовими ресурсами. Заслугою Сміта є також обґрунтування поділу державних витрат на загальнодержавні та місцеві, а також розробка принципів оподаткування.

У своїх наукових працях К. Маркс об'єднав в цілісну структуру теорію трудової вартості та теорію грошових відносин. Розкриваючи суть грошей, К. Маркс показав, що розвиток грошових відносин пов'язаний з вирішенням суперечностей між особливою властивістю товару – споживчою вартістю і його загальною властивістю – вартістю. У Маркса мінова вартість – це єдиний можливий спосіб вираження вартості, її необхідна форма прояву. Це зумовлено тим, що вартість товару – результат абстрактної праці, праці взагалі, яка не може бути ні виявлена, ні виміряна безпосередньо в споживчій вартості товару – свого носія. Тільки в обміні даного товару на інший в споживчій вартості останнього може бути виражена і виміряна вартість, яка проявить себе вже як мінова вартість. Якщо багато товарів виявлять свою мінову вартість в якомусь одному товарі, то споживча вартість останнього стає уособленням мінової вартості взагалі, її абсолютним носієм, тобто грошима.

Таким чином, вклад Маркса в теорію грошей полягає в тому, що він виводить сутність грошей з аналізу суперечності товару. У товарі-еквіваленті (грошах) реалізуються суперечності якісної і кількісної сторін вартості: внаслідок того, що всі товари вимірюють свою мінову вартість в одному особливому товарі, цей виділений товар стає адекватним буттям мінової вартості, її буттям як загального еквівалента.

К. Маркс визначав три особливості загального еквівалента:

- 1) його споживча вартість стає формою виявлення протилежності – вартості;
- 2) конкретна праця, затрачена на його виробництво, стає вираженням абстрактної людської праці;
- 3) своєю протилежністю стає і приватна праця, що реалізується як праця в її безпосередній суспільній формі.

Враховуючи ці властивості, К. Маркс розкрив специфічну роль і місце грошей як абсолютного товару і як форми виразу, уречевленого носія суспільних відносин у товарному виробництві. Він довів, що гроші не просто технічний інструмент системи господарювання, а внутрішньо властивий елемент суспільних відносин, що базується на товарному виробництві. Тому гроші – не тільки «вуаль», що накинута на процес суспільного відтворення, а його реальний активний елемент. Тим самим Маркс відкрив шлях для успішного вирішення таких глобальних проблем теорії грошей, як грошовий і товарний фетишизм, грошовий механізм макроекономічного регулювання, ринок пози-

кового капіталу та грошовий ринок. Особливої уваги заслуговує положення Маркса про гроші як форму виразу суспільних відносин. На його підставі був визначений історичний характер грошей та функції грошей.

Свій аналіз категорії грошей Маркс розпочав з однієї конкретної історичної форми грошей – золота, яке було єдиним носієм грошової суті в той час. Проте він визнавав об'єктивність існування інших історичних форм грошей до золотого монометалізму (срібло, інші метали, просто споживчі товари), а також можливість існування принципово нових форм грошей у майбутньому (нерозмінних знаків, кредитних грошей). Тому з позицій теорії Маркса вилучення золота з грошового обігу не означає, що гроші внаслідок цього втрачають свою товарну природу або зникає загальний еквівалент: це свідчить лише про те, що не стало однієї з форм грошового товару. Важливе місце в теорії грошей Маркса займає аналіз кількісного фактора. Він вперше сформулював закони грошового обігу для всіх відомих засобів обігу – дійсних, паперових і кредитних грошей. Марксові розробки теорії грошей не є чимось випадковим, штучно вклиненим у загальний потік розвитку наукової думки в цій сфері. Вони спиралися на всі попередньо нагромаджені знання людей про гроші й послужили важливою основою для їх подальшого поглиблення [10].

На думку російського економіста Г. Г. Фетісова, центральне економічне питання, яке хвилювало людство впродовж його цивілізованої історії, - це питання про причини «бідності й багатства» народів, про рушійні сили господарського розвитку. Цієї самої точки зору дотримуються американські економісти З. Боді та Р. Мертон, вважаючи, що теорія заснована на доктрині, згідно з якою головна функція фінансової системи полягає в задоволенні потреб людей. Суб'єкти економічної діяльності будь-якого виду (як компанії, так і органи державної влади всіх рівнів) існують для того, щоб сприяти цій основній функції. У XIX столітті фінанси стають універсальним і дуже активним інструментом економічного життя. Курс «Фінанси» починають викладати в усіх провідних університетах Європи. Структура дисципліни суттєво не змінилася відтоді, коли в Німеччині в 1832 році було опубліковано один із перших підручників із фінансів К. Г. Рау (1806 – 1873) «Основні витоки фінансової науки».

У XX столітті дві економічні теорії суттєво вплинули на розвиток фінансової науки – це кейнсіанство та монетаризм. Незважаючи на

розбіжності й постійні дискусії між різними школами, спостерігається процес конвергенції. Так, погляди кейнсіанської теорії проникають в неокласичну, а неокласичні теорії – у кейнсіанську. Це, насамперед, стосується фінансово-кредитно-грошового механізму, який присутній у всіх без винятку теоріях. Це збагачує та розвиває фінансову науку.

Протягом 90-х років XX ст. на постсоціальних теренах відбулися докорінні зміни у дослідженні та викладанні фінансової науки. Вони об'єктивно зумовлені зміною суспільно-економічного ладу, переходом від системи централізованого директивного планування і управління народним господарством до ринкової економіки. У нових соціально-економічних умовах доводиться шукати нові підходи до вирішення гострих економічних і соціальних проблем. Перед економічними науками, у тому числі фінансовою, постають важливі питання про напрямки і засоби зміцнення фінансової системи, наповнення державного бюджету, зміцнення національної валюти та ін.

«У вітчизняній фінансовій науці радянського періоду, - зазначає В. Л. Андрущенко, - дві ідеї посіли центральне місце в фінансовій теорії: ідея відносин та ідея додаткової (фінансової) експлуатації, хоч на самому Заході вони залишились на узбіччі основних течій фінансової думки». У марксистських визначеннях фінансів як відносин допускалися лише певні варіації: відносини економічні, грошові, суспільні, специфічні, виробничі тощо. Критику таких визначень фінансів В. Андрущенко будує на тому, що свого часу концепція відносин стала головним бастионом затратної економіки. На думку вченого, поняття відносин не піддається рахунку, не передбачає критеріїв виміру ефективності, а тому перетворюється на теоретичне запрошення до марнотратства.

Типове радянське трактування суті фінансів як безсуб'єктних відносин піддав критиці професор О. Д. Василик [5]. У зв'язку з цим переосмислюються зміст та завдання фінансової науки. Відомі українські науковці О. Д. Василик та С. В. Мочерний суть фінансової науки визначають таким чином: це наука, яка вивчає діяльність держави, підприємницьких структур, організацій і окремих громадян, пов'язану зі створенням і використанням фондів фінансових ресурсів у конкретних історичних умовах, а також закони і закономірності цих фінансових явищ і процесів у їхній взаємодії.

У галузі історико-фінансових досліджень постсоціалістичного періоду становлять інтерес

навчальні посібники К. С. Бельського «Финансовое право: наука, история, библиография» (1995) [2], В. М. Пушкарьовой «История мировой русской финансовой науки и политики» (2005) [12], розділи А. М. Соколинського та В. Є. Маневича про розвиток фінансової науки відповідно у п'ятому і шостому томах «Всемирной истории экономической мысли» (1994, 1997), монографія В. Л. Андрущенко «Фінансова думка Заходу в ХХ столітті» (2000) [1]. У наведених працях вперше з нових теоретичних позицій порушуються питання про глибинні відмінності між світовою ринковою і радянською фінансовою наукою, здійснюється критичне переосмислення розвитку фінансової науки в умовах державного соціалізму.

В умовах докорінного реформування відносин власності та організаційно-господарських перетворень в Україні, а також суттєвих змін у соціальній сфері нашого життя, які взаємодіють і впливають на результати діяльності підприємств, важливе значення має адаптація діяльності підприємства до зовнішнього середовища. Це стає можливим за умов прийняття та реалізації обґрунтованих управлінських рішень, що спрямовані на проведення стратегічних змін у виробничій, маркетинговій та фінансовій діяльності підприємства, підвищення її ефективності в умовах змін зовнішнього середовища.

Управління як самостійна діяльність існувало протягом всієї історії суспільного виробництва та розвитку людства. Можна сказати, що управління існувало з того моменту, як у людей виникла потреба у спільній праці. Певна форма управлінської діяльності почала функціонувати, коли треба було збирати податки, створювати армію, годувати людей, які самі не виробляли продуктів харчування.

У відомому тлумачному словнику В. Даля слово «управляти» означає керувати, спрямовувати діяльність будь-кого, будь-чого. А Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює поняття «управляти» як спрямовувати діяльність, роботу кого-небудь або чого-небудь; бути на чолі, керувати; спрямовувати хід процесу; впливати на розвиток, стан чого-небудь. Тому, за сутністю управління – це процес впливу на будь-кого, будь-що.

Крім того, поняття «управління» поєднують з діяльністю органів влади та інших керівних органів. Отже, управління можна трактувати як процес впливу і, водночас, як систему суб'єктів і об'єктів управління та управлінських дій.

Управління в економіці – це свідоме спрямування економічних і соціальних процесів для

досягнення збалансованості, пропорційності й оптимальності.

Під управлінням фінансами розуміють процес впливу на фінансові відносини, фінансові ресурси, їх організацію для здійснення ефективної фінансової політики певного суб'єкта. Крім того, управління фінансами можна визначити як сукупність органів управління всіх рівнів та їх управлінських дій. Тобто управління фінансами є комплексне поняття, яке відображає використання фінансів як важелю впливу на процес суспільного відтворення. Такий вплив може бути кількісним і якісним. Кількісний вплив відбувається за допомогою фінансового механізму, коли збільшується або зменшується частка доходу підприємства в національному доході, тим самим стимулюється або обмежується його розвиток. Якісний вплив полягає в тому, що зростає зацікавленість у збільшенні фінансових ресурсів, в кінцевих результатах фінансово-господарської діяльності суб'єктів фінансових відносин. Тому в ринковій економіці важливе значення має процес формування, розподілу і використання фінансових ресурсів безпосередньо у господарюючого суб'єкта.

Слід також зауважити, що поняття «управління фінансами» звичайно пов'язують з управлінням на рівні держави або галузі. У практиці управління на рівні підприємств з різноманітними організаційно-правовими формами власності найчастіше використовується поняття «фінансовий менеджмент».

У теоретичному аспекті фінансовий менеджмент являє собою систему розробки і реалізації управлінських рішень щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємницьких структур і організацій, обігу їх грошових коштів. Названа система має певні методи та принципи. До таких основних принципів І. А. Бланк відносить:

- інтегрованість у загальну систему управління підприємством, тобто система фінансового менеджменту є підсистемою загальної системи менеджменту підприємства;
- комплексний характер формування управлінських рішень, в першу чергу, з урахуванням суперечностей цілей власників і керівників підприємства, інвесторів і кредиторів тощо;
- високий динамізм управління, пов'язаний з динамічними змінами зовнішнього середовища у частині фінансового ринку;
- варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень, що пов'язане, в пе-

ршу чергу, з невизначеністю подій та високим ступенем ризику на ринку фінансових послуг;

- орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства, в першу чергу – на забезпечення його виживаності у довгостроковій перспективі в умовах змін зовнішнього середовища.

Як наука про управління фінансами підприємства фінансовий менеджмент сформувався в середині двадцятого століття в країнах з ринковою економікою за таких передумов:

- були створені основи загальної економічної теорії ринкового господарства;

- рівень організації виробництва досяг високого розвитку у вигляді створення індустріального суспільства, в основу якого було покладено велике промислове виробництво й колективну форму власності;

- сформувалася ефективна система правових інститутів і ринкова інфраструктура;

- набула значного розвитку система національних та міжнародних фондових і фінансових посередників [7].

Таким чином, наукова школа фінансового менеджменту почала формуватись у зв'язку з посиленням ролі фінансового капіталу, формуванням фондового ринку. Саме тоді управління капіталом стало окремою функцією управління і відокремилася в структурі підприємства, компанії. Передумовою виникнення фінансового менеджменту як науки був досить високий рівень розвитку економічної науки в цілому.

В основі фінансового менеджменту лежить неокласична економічна теорія та її сучасні модифікації (інституціоналізм, неінституціоналізм, лібералізм тощо), а також теорія управління. Хоча слід відмітити, що окремі питання у сфері теорії управління фінансами розроблялись в рамках класичної теорії – концепції ідеальних ринків капіталу. В неокласичній економічній теорії особлива увага приділяється отриманню фірмою додаткової вигоди від функціонування інституціональної структури суспільства, яка покликана сприяти роботі ринку, оптимальному використанню ресурсів суспільства. У фінансовому менеджменті – це податкове планування, розробка облікової та фінансової політики, вибір тих чи інших видів контрактів, система розрахунків тощо.

Концепція державного регулювання економіки Дж. Кейнса помітно вплинула на розвиток економічної думки та економічної політики, але родоначальникові вчення так і не вдалося створити цілісну теорію циклу. Послідовники Кейнса не з'ясували динаміки основних компонентів ефективного попиту, не розглянули зна-

чну частину так званих автономних інвестицій (не пов'язаних з рухом національного доходу). Вони аналізували економіку винятково з боку макроекономічних, народногосподарських величин, а дослідження мікроекономічних категорій теж було вкрай необхідним. Традиційна економіка інерційна, пасивна, затратна, що є наслідком втручання політичної влади в економічний процес. Потреба в змінах була втілена у теорії неокласичного синтезу, яку запропонував Хікс у 1937 році, ще до того, як на основі теорій економічного зростання органічно поєдналися кейнсіанський та неокласичний напрями економічної теорії. Згодом такий підхід остаточно обґрунтував П. Е. Самуельсон, її творець і пропагандист. Учений зробив вагомий внесок у розроблення багатьох проблем: теорії цін, теорії економічного циклу, принципів прикладної економіки, теорії оптимального економічного зростання тощо. У 1970 р. П. Самуельсону за наукові роботи з розвитку статичної і динамічної економічної теорії та активний внесок у підвищення рівня аналізу в економічній науці було присуджено Нобелівську премію.

Самуельсон – автор найпопулярнішого в західних країнах підручника «Економікс». Він став класичним, був перекладений на десятки мов, витримав 16 видань. Певний вплив учений мав на вироблення політики Білого дому. Протягом семи років (1961—1968) він виконував функції радника з економічних питань президентів Дж. Кеннеді й Л. Джонсона, брав активну участь у розробленні економічної програми уряду демократів. Зокрема, очолювана ним група економістів підготувала доповідь «Перспективи і політичні настанови щодо розвитку американської економіки на 1961 рік» [6].

У межах макроекономічного аналізу Самуельсон досліджує проблему попиту та пропозиції як факторів ділової активності. Він формулює основи теорії споживчої поведінки, яка, на його думку, регулює попит на товари і через нього – обсяги виробництва, граничні та сумарні витрати. Вчений вивчає вплив конкуренції на ділову поведінку фірм, конкурентної пропозиції на граничні витрати, а у зв'язку з цим аналізує форми конкурентної боротьби, вплив монополізації виробництва на стабільність економічного стану фірми. Самуельсон робить висновки про недостатню ефективність законодавчого втручання держави у процес формування монополій та наголошує на доцільності використання економічних важелів.

За теорією неокласичного синтезу світова економічна система є сталою незалежно від

спрямування національних політичних курсів. Вона функціонує за законами ринкової економіки, які відображають зіткнення економічних інтересів. Тому умовою її успішного розвитку є досягнення ринкової рівноваги за мінімального державного регулювання, отже, доцільне обмеження протекціоністського втручання, яке заважає вільному рухові капіталів.

Обґрунтування теорії неокласичного синтезу П. Самуельсона, завдяки якому було узагальнено тогочасні досягнення економічної теорії і певною мірою об'єднано різні школи та напрями загальною ідеєю макроекономічної рівноваги, можна вважати підбиття підсумків цілого етапу розвитку економічної думки [15].

Існує інша концепція інституціоналізму, яка вивчає організаційну структуру та економічні відносини всередині самого підприємства, які розглядаються як мережа контрактів. Метою цієї концепції є вибір оптимальної контрактної форми, яка зменшує трансакційні витрати. Безумовно, що в жодній країні світу немає цілком оптимальної системи правового і нормативного забезпечення господарської діяльності підприємств, але необхідно прагнути підвищувати ефективність роботи даних інститутів при мінімізації витрат. В основі трансакційного підходу лежать праці лауреата Нобелівської премії Р. Коуза та концепція Ф. Найта [6].

Поява у теорії і практиці фінансового менеджменту таких понять, як «невизначеність», «ризик», які неможливо виміряти трансакційними методами, вимагало створення адекватного математичного апарату. До того ж всі фінансові рішення пов'язані з прогнозуванням майбутніх надходжень або виплат. Вперше методика аналізу дисконтованих грошових потоків була розроблена Дж. Ульямсом в роботі «Теорія вартості інвестицій», а М. Гордон вперше застосував цей метод в управлінні фінансами корпорацій для моделювання ціни власного капіталу. Значна роль в розвитку концепції вартості грошей в часі належить роботі Дж. Хікса «Вартість і капітал». Ця концепція базується на поняттях ціни капіталу, ризику та інфляції.

Значний внесок в теорію і практику управління фінансовими ресурсами зробили лауреати Нобелівської премії Міллер, Модильяні, Фішер, Марковиць, Шарп.

Існують інші теорії фінансового менеджменту, найбільшого поширення серед яких набули теорія агентських відносин і теорія асиметричної інформації. Ці теорії спрямовані на вирішення проблеми відокремлення власника від функцій управління та контролю. Наймані ме-

неджери (агенти), які здійснюють управління фінансами в корпорації, не завжди діють в інтересах власників та максимізації їх добробуту. У результаті цього виникають «агентські конфлікти» (теорія агентських відносин). Іншим джерелом конфліктів на підприємстві є диференціація інтересів власників і кредиторів (теорія асиметричної інформації). Зрозуміло, що основні положення даних теорій стосуються визначення форм і способів пом'якшення подібних конфліктів в інтересах власників [8].

Дуже поширеною є традиційна думка, що фінансовий менеджмент як наука вийшов з практичної мікроекономіки. Проте в сучасних умовах розвитку економічних відносин у світі слід відмітити його зближення з теоріями в галузі управління, виробничого менеджменту, маркетингу, а також із сучасними напрямками обліку – управлінським обліком та його подальшим розвитком – контролінгом як обліково-аналітичною системою підготовки прийняття зважених управлінських рішень.

У системі фінансового менеджменту при визначенні об'єкта науки важливе місце займає поняття фінансових ресурсів. Це пояснюється тим, що тільки за наявності фінансових ресурсів підприємство може розпочати свою діяльність. Крім того, розширене відтворення передбачає постійне відновлення процесів формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів.

На первісному етапі становлення фінансового менеджменту в Україні особливе значення мали методи управління запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, фінансовими ризиками. У цей час необхідний подальший розвиток та розширення кола методів управління фінансовими ресурсами на практиці з урахуванням накопиченого зарубіжного досвіду та особливостей сучасних вітчизняних умов.

Питання управління фінансовими ресурсами визнавалися важливими і у соціалістичний період розвитку економіки України. Аналіз методологічних аспектів управління фінансами підприємств свідчить про розбіжність думок вчених різних шкіл з цього питання. Дані розбіжності в поєднанні зі зміною нормативно-законодавчої бази породжують на практиці низку проблем, у тому числі вироблення єдиного концептуального погляду на управління фінансовими ресурсами підприємств.

Ряд питань теорії і практики управління фінансовими ресурсами досі залишають дискусійними і не до кінця дослідженими в економі-

чній науці. Так, у публікаціях з питань фінансових ресурсів зустрічається суперечливість поняття фінансових ресурсів. Іноді фінансові ресурси ототожнюють з капіталом, що призводить до неправильного застосування методів управління цими категоріями на практиці.

Взаємозв'язок фінансових ресурсів і капіталу породжує складне завдання - встановлення необхідних структурних пропорцій капіталу, які формують умови ефективного функціонування підприємств і відповідні результати їх діяльності. При оптимізації співвідношення власних і позикових коштів збільшується фінансова стійкість підприємства, підвищується рентабельність його власного капіталу, максимізується ринкова вартість підприємства, підвищується рівень його платоспроможності [11].

Висновки

Недостатній розвиток теоретичної і практичної бази управління фінансовими ресурсами підприємства потребує необхідності розробки цілісної концепції фінансового менеджменту підприємств, ефективність якої може реалізуватися методами фінансового механізму, які проявляються:

- в удосконаленні методів фінансового менеджменту для підвищення ефективності їх використання на практиці при управлінні фінансовими ресурсами підприємств;

- впровадженні сучасних методів управління оптимальною структурою фінансових ресурсів з урахуванням особливостей діяльності вітчизняних підприємств.

У стратегічному плані виживаність підприємства базується на використанні однієї з базових концепцій стратегічного управління, яка сформульована Б. Райаном як перший закон фінансового менеджменту: «Підприємство не виживає, якщо, використовуючи свій базовий потенціал і діючи найбільш ефективним способом, воно не може отримувати прибуток, достатній для покриття витрат на підтримку потенціалу». Саме тому, одне із завдань стратегії управління полягає у виборі і обґрунтуванні політики залучення й ефективного розміщення ресурсів підприємств, в тому числі їх фінансових ресурсів. Основними внутрішніми джерелами власних ресурсів підприємств є прибуток та амортизація, а в умовах реструктуризації залізничної галузі можливе використання зовнішніх джерел власних ресурсів підприємств – акціонування. При нестачі власних фінансових ресурсів доцільне залучення позикових фінан-

сових ресурсів за умови оптимізації їх структури (структури капіталу підприємства).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Андрущенко, В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті [Текст] / В. Л. Андрущенко. – Л.: Камінь, 2000.

2. Бельський, К. С. Финансовое право: наука, история, библиография [Текст] / К. С. Бельский. – М.: Юрист, 1995.

3. Бригхэм, Ю. Финансовый менеджмент: Полный курс [Текст] в 2 т. / Ю. Бригхэм, Л. Гапенски // пер. с англ. под ред. В. В. Ковалева. – СПб.: Экономическая школа, 2005. Т. 1. – 497 с., Т2. – 669 с.

4. Ван Хорн Джеймс, К. Основы финансового менеджмента [Текст]: пер. с англ. / К. Ван Хорн Джеймс, М. Джон Махович (мл.) – 11-е изд. / под ред. канд. экон. наук В. А. Кравченко. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2001. – 992 с.

5. Василик, О. Д. Теорія фінансів [Текст] / О. Д. Василик. – К.: Н/ОС, 2000. – С. 82-89.

6. Губский, Е. Ф. Лауреаты Нобелевской премии [Текст] / Е. Ф. Губский. 1992.

7. Кірейцев, Г. Г. Фінансовий менеджмент [Текст] / Г. Г. Кірейцев. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 440 с.

8. Коваленко, Л. О. Фінансовий менеджмент [Текст]: навч. посібник / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – 3-те вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2008. – 483 с.

9. Корнійчук, Л. Я. Історія економічних учень [Текст] / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. – К.: КНЕУ, 1999. – 562 с.

10. Маслова, С. О. Гроші і кредит [Текст] / С. О. Маслова. – 2002 р.

11. Морданова, Е. А. Эффективность управления финансовыми ресурсами предприятий: На примере компаний отрасли железнодорожного транспорта [Текст]: дис. канд. экон. наук: 08.00.10 / Е. А. Морданова. – Москва, 2005. – 205 с.

12. Пушкарева, В. М. История финансовой мысли и политика налогов [Текст] / В. М. Пушкарева. – М., 1996.

13. Райзберг, Б. А. Курс экономики [Текст] / Б. А. Райзберг. – М.: Инфра-М, 1997. – 712 с.

14. Сазонец, І. Л. Управління місцевими фінансами [Текст] / І. Л. Сазонец, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2006. – 200 с.

15. Самуельсон, П. А. Макроекономіка [Текст]: пер з англ. / П. А. Самуельсон, В. Д. Нордхауз. – К.: Основи, 1995.

16. Ядгаров, Я. С. История экономических учений [Текст]: учеб. для студентов вузов / Я. С. Ядгаров. 3-е изд. – М.: Инфра-М, 1999. – 320 с.

Надійшла до редколегії 10.02.2011.

Прийнята до друку 28.03.2011.